

References

1. Vasyliuk T. H. Rol humanitarnykh dystsyplin u formuvanni sotsialno kompetentnoho vypusknika VNZ. Fundamentalizatsiia zmistu zahalnoosvitnoi ta profesiinoi pidhotovky : problemy i perspektyvy : [materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kryvyi Rih, 22 – 23 zhovtnia 2015 r.)] / [red. O. O. Lavrentievoi, T. M. Misheninai]. Kryvyi Rih : KPI DVNZ «KNU», 2015. S. 32 – 33.
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / [Uklad. i holov. red. V. T. Busel]. – Kyiv ; Irpin : VTF «Perun», 2004. 1440 s.
3. Houlman D. Sotsialnyi intelekt. Nova nauka pro liudski vidnosyny.- Vydavnytstvo «KSD». 2020. 400s.
4. Kovalchuk V. A. Sotsialna kompetentnist: problema vyznachennia. Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Serii: psyholoho-pedahohichni nauky. 2002. №4. S. 54 – 57.
5. Kuzmych O., Kulchytska A. Sotsialna kompetentnist osobystosti yak zaporuka uspishnoi adaptatsii [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://surl.li/vbltlt>
6. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia / Pid zah. red. Bibik N. M. K.: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady», 2017. 206 s.
7. Opaliuk T. L. Formuvannia sotsialnoi refleksii maibutnykh uchyteliv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin: teoretyko-metodolohichni aspekt : monohrafiia. Kyiv : Ped. dumka, 2018. 296 s.
8. Proekt TUNING – harmonizatsiia osvityvnykh struktur v Yevropi: Vnesok universytetiv u Bolonskyi protses [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu www.unideusto.org/tunsng.eu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf
9. Tiulpa, T. M. Teoretychne obgruntuvannia sutnosti sotsialnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei. Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, Vypusk 72, Tom 2. 2019. S. 210 – 214.

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 21.11.2025 р.
Прийнято редакцією 21.12.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 378:316.6:159.9

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-88-94

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У ФОРМУВАННІ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Брусенко Аліна Сергіївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
e-mail: brysenko2020.a@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7212-1969

Трубник Інна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»
e-mail: innatrubnik@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6076-430X

У статті представлено теоретичний аналіз університету як соціального, освітнього й психологічного середовища, що сприяє формуванню стійкості (резильєнтності) студентської молоді в умовах воєнного конфлікту. Автори розглядають поняття «стійкість» крізь призму психології, педагогіки та соціології, виділяючи її основні компоненти: психоемоційну, академічну та соціальну. Особливу увагу приділено механізмам підтримки студентів, які залишаються в Україні, та тих, хто змушений був евакуюватися за кордон. На основі вітчизняного й міжнародного досвіду проаналізовано стратегії підтримки в закладах вищої освіти, зокрема інституційні програми психологічної допомоги, академічну гнучкість, волонтерську діяльність і розвиток студентських ком'юніті. Стаття підкреслює важливість університетів як ключових інституцій, здатних забезпечити стабільність, солідарність та розвиток студентської особистості навіть у кризових умовах.

Ключові слова: *стійкість, університет, студенти-біженці, психоемоційна підтримка, вища освіта, війна, освітнє середовище.*

Постановка проблеми. Російська агресія проти України спричинила безпрецедентні зміни у сфері вищої освіти. Тисячі студентів були змушені покинути свої домівки або залишитися в прифронтових регіонах, що суттєво вплинуло на їхній психоемоційний стан, академічну стабільність і майбутні перспективи. В умовах затяжної кризи університети постають не лише як заклади освіти, але і як простори підтримки, адаптації та формування життєвої стійкості молоді. Саме тому дослідження ролі університетів у забезпеченні стійкості студентів набуває особливої актуальності.

Формування стійкості студентів – складний та багатовимірний процес, що включає психологічні, соціальні, академічні та культурні аспекти. У мирний час ця проблема розглядалася переважно в контексті особистісного розвитку та впливу стресу під час навчання. Проте війна радикально змінила умови, у яких функціонує вища освіта: зруйнована інфраструктура, примусове переміщення, емоційні травми, економічні труднощі. Це вимагає нового бачення ролі університетів – не лише як освітніх установ, а як середовищ стійкості, солідарності, психологічного захисту.

Особливої уваги заслуговує відмінність між досвідом студентів, які залишилися на території України, та тими, хто вимушено переїхав за кордон. Перші часто навчаються в умовах небезпеки та тривожної невизначеності, інші – стикаються з викликами інтеграції в нові соціокультурні та академічні середовища. Обидві категорії потребують підтримки, однак її форми та інституційні механізми можуть суттєво відрізнятися.

Таким чином, постає потреба в комплексному теоретичному аналізі університету як чинника, що здатен ініціювати, стимулювати й підтримувати розвиток стійкості студентів в умовах затяжної війни, як у межах країни, так і поза її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи поняття «стійкість» (resilience) закладено в працях зарубіжних та українських учених. Зокрема, у роботах В. Огоренка, А. Ніколенка, Т. Шустермана та ін. описано інтегративну модель стійкості студентів в умовах війни. У дослідженні М. Grüttner акцент зроблено на ролі почуття приналежності до освітньої спільноти як ресурсу психологічної стійкості. Праці Л. Лондар, О. Босенко та І. Гайдук підкреслюють необхідність системного підходу до підтримки студентської молоді в кризових умовах. Однак вітчизняна наукова думка ще недостатньо висвітлює університет як мультифункціональний чинник стійкості в порівняльному контексті внутрішніх студентів і студентів-біженців.

Формулювання мети статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі університету як чинника формування стійкості студентів в умовах війни із залученням зарубіжного і вітчизняного досвіду та акцентом на психоемоційну, академічну та соціальну складові стійкості.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових дослідженнях поняття «стійкість» (resilience) розглядається як міждисциплінарна категорія, що поєднує психологічні, соціальні, освітні та організаційні аспекти функціонування індивіда або системи. У психології цей термін давно асоціюється не лише із здатністю протистояти стресу чи відновлювати психологічну рівновагу, а й зі здатністю зростати на тлі випробувань (post-traumatic growth). Дослідження таких авторів, як J. González Gutiérrez, J. Correa Álvarez, C. Pineda-Báez, підкреслюють, що стійкість включає комплекс процесів – від нейропсихологічних механізмів регуляції емоцій до соціальних взаємодій та культурних норм, які підтримують адаптацію особистості [8].

У соціології resilience трактується як соціальну здатність спільнот підтримувати сталість життєдіяльності, оперативно реагувати на зміни та мінімізувати наслідки криз (наприклад, пандемій, економічних потрясінь, воєнних дій). Концепції соціальної стійкості [7] акцентують на ролі соціального капіталу, взаємної підтримки, мобільності ресурсів, комунікаційних мереж та інклюзивності у відновленні після криз.

У педагогічній науці resilience розглядається як здатність освітніх систем забезпечувати неперервність навчання, підтримку учасників освітнього процесу та збереження якості освіти за умов невизначеності або надзвичайних ситуацій. Дослідники [7; 9] підкреслюють, що освітня стійкість передбачає не лише технічну готовність до адаптацій (наприклад, цифрові інструменти), а й розвиток психологічної стійкості студентів і педагогів, ефективне лідерство, гнучкість навчальних програм та підтримувальне середовище.

У контексті вищої освіти resilience студентів дедалі частіше розглядається як ключова компетентність ХХІ століття. Зарубіжні емпіричні дослідження засвідчують, що високий рівень стійкості асоціюється з кращими академічними результатами, вищою самоефективністю, толерантністю до стресу та здатністю підтримувати навчальну мотивацію в умовах великого навантаження або кризи [8]. Натомість дефіцит стійкості може бути чинником емоційного вигорання, академічної прокрастинації та підвищеного ризику вибуття з навчання.

В українському контексті, особливо після 2022 року, поняття стійкості набуло унікального значення. Воно застосовується для опису не лише індивідуальної психологічної адаптації, а й інституційної та національної стійкості. Науковці (Л. Лондар, О. Босенко, І. Гайдук та ін.) наголошують, що стійкість освіти в Україні включає здатність оперативно переходити між різними форматами навчання, підтримувати рівний доступ до освітніх ресурсів, зберігати психосоціальне благополуччя студентів і викладачів, а також вибудовувати нові механізми управління в умовах тривалих загроз.

Узагальнюючи зазначене, стійкість можна розглядати як багаторівневу, динамічну та конструктивну характеристику, що проявляється в здатності:

- протистояти несприятливим умовам (resistance);
- адаптуватися до змін (adaptation);
- відновлюватися після криз (recovery);
- зростати та розвиватися всупереч труднощам (growth).

Такий підхід дозволяє трактувати resilience не як статичну особистісну рису, а як процес, який формується через взаємодію внутрішніх (психологічних, когнітивних, емоційних) і зовнішніх (соціальних, освітніх, культурних) ресурсів.

Для потреб дослідження ролі університету в умовах війни доцільно виділити такі види стійкості:

– психоемоційна (або психологічна) стійкість – здатність студента справлятися з емоційним навантаженням, тривогою, невизначеністю, постійною змінністю обставин (наприклад, в умовах війни чи переселення);

– академічна стійкість – здатність підтримувати, відновлювати або навіть покращувати академічну активність, успішність, навчальні процеси в умовах змінених, кризових або нестабільних ситуацій (наприклад, адаптація до дистанційного навчання, зміни програм, нове середовище) [6];

– соціальна стійкість – здатність студента налагоджувати соціальні взаємодії, інтегруватися в нове освітнє середовище, розвивати мережу підтримки, брати участь у студентській спільноті, волонтерських чи громадських ініціативах. У контексті університету це також здатність інституції сприяти створенню сприятливого середовища, що підтримує такі взаємодії.

У сучасному суспільстві, що динамічно змінюється, підданий численним кризам (глобальні пандемії, війни, міграційні потоки тощо), для студента стає надважливою не лише фахова підготовка, а саме компетентність, пов'язана зі стійкістю. У педагогічній перспективі це означає, що університети повинні не просто надавати знання та навички, а створювати середовище, яке розвиває здатність студента адаптуватися до змін, підтримувати себе, співпрацювати, бути активним учасником процесу навчання і суспільного життя.

Дослідження свідчать, що інституційні підтримки (психологічні служби, академічні ресурси, соціальні взаємодії) можуть бути ключовими факторами розвитку стійкості [8].

Отже, формування стійкості в студентів стає освітньою та педагогічною задачею, а університет – активним агентом цього процесу.

У традиційному соціологічному розумінні університет виконує низку ключових функцій: трансляція знань і культури, соціалізація молоді, формування соціальних зв'язків, відтворення інтелектуального потенціалу суспільства. В умовах воєнного конфлікту до цього додається функція підтримки життєвої стійкості, що охоплює:

- надання психологічної допомоги,
- забезпечення відчуття належності до спільноти,
- сприяння збереженню / відновленню особистісної та академічної мотивації.

Ці аспекти особливо актуальні для студентів-біженців, переміщених осіб та тих, хто проживає в зонах бойових дій. За даними досліджень, саме відчуття приналежності до університетської спільноти знижує рівень тривожності та є одним із чинників формування резильєнтності [8].

З педагогічного погляду університет виступає інституційним простором, де реалізуються програми підтримки, саморозвитку та формування ключових компетентностей, зокрема й життєстійкості. Важливими педагогічними складовими такого середовища є:

- інклюзивність освітніх практик (індивідуальні освітні траєкторії, адаптація навчального процесу до кризових умов),
- залучення студентів до активної участі в освітньому процесі та прийнятті рішень,
- підтримка автономії та рефлексії,
- розвиток емоційного інтелекту, комунікативної та соціальної компетентності.

Університет стає не просто місцем здобуття знань, а середовищем безпечної взаємодії, визнання і підтримки, що особливо значуще в умовах воєнної нестабільності. Вітчизняні дослідники, зокрема В. Огоренко та ін., підкреслюють значення інтегративного підходу до розвитку стійкості, де університет виступає як опора на шляху до психоемоційної стабільності [4].

На відміну від сім'ї або громадської організації, університет має ресурси для комплексного впливу: педагогічного, психологічного, соціального, інформаційного. Він забезпечує тривалу взаємодію зі студентом, відкриває доступ до професійної підтримки, сприяє академічному зростанню, інтегрує в суспільне життя. У ситуації, коли сім'ї часто опиняються в кризі або розділені через війну, університет може тимчасово виконувати функції компенсаційної безпеки.

Таким чином, університет – це багатовимірне середовище, здатне реагувати на кризу не лише шляхом організації навчання, а й через формування стійкості студентів як стратегічної компетентності, необхідної для збереження людського капіталу країни.

Університетське середовище може стати потужним джерелом формування стійкості через реалізацію цілеспрямованих механізмів підтримки. У період війни такі механізми є не лише бажаними, а й життєво необхідними для збереження цілісності особистості студента, його психічного здоров'я, мотивації до навчання та соціальної інтеграції. Серед ключових інструментів слід виділити: психоемоційну підтримку, академічну гнучкість та стимулювання соціальної взаємодії.

Першочергове значення має доступ студентів до системи психологічної допомоги. Університети організовують роботу:

- психологічних консультаційних служб (постійно діючих або кризових),
- менторських програм, де старші курси або викладачі підтримують новачків,
- peer-support груп, у яких студенти діляться досвідом і допомагають одне одному.

Позитивні приклади таких ініціатив можна знайти в українських ЗВО, де запроваджено групи психоемоційного розвантаження, стрес-менеджмент тренінги та кабінети психотерапевта.

У закордонному досвіді також домінує тренд «wellbeing support systems». Наприклад, у Німеччині [8] студенти-біженці проходять спеціальні курси адаптації, які охоплюють не лише мову і навчання, а й ментальне здоров'я.

Освітні інституції, що прагнуть зберегти залученість студентів до навчання, мають впроваджувати гнучкі та адаптивні моделі навчання. Це, зокрема:

- перехід на дистанційну або змішану форму навчання (особливо для переміщених осіб),
- адаптація програм до індивідуальних потреб, з урахуванням втрати доступу до ресурсів,
- академічна мобільність, зокрема можливість тимчасового навчання в партнерських університетах (у рамках програм Erasmus+, DAAD тощо).

Університет Кейптауна (ПАР) реалізував політику академічної гнучкості для студентів-біженців, дозволяючи проходження модулів у форматі «self-paced» без штрафних санкцій за пропуски через кризові обставини [6].

Соціальна взаємодія є основою для розвитку довіри, емпатії, почуття приналежності та впевненості – ключових складників стійкості. Університети можуть стимулювати соціальну активність студентів через:

- волонтерські програми (допомога ВПО, військовим, соціально вразливим групам),
- роботу студентського самоврядування та проектних груп,
- створення ком'юніті для спілкування і взаємопідтримки.

У закладах вищої освіти в Україні діють проекти «Студентський волонтерський центр» та «Менторство для першокурсників», які сприяють збереженню активної соціальної взаємодії в кризовий період. Такі практики сприяють не лише інтеграції, але й підвищенню самооцінки та розвитку громадянської активності [5].

Аналогічно, у закладах вищої освіти Уганди для студентів-біженців проводяться «Integration Weeks» – події, що спрямовані на знайомство, крос-культурну комунікацію, обмін досвідом [10].

Воєнна ситуація в Україні створила якісно нові умови для функціонування студентства, розділивши його на дві великі категорії: студентів, які залишилися в Україні, та студентів-біженців, які вимушено виїхали за кордон. Обидві групи стикаються з надзвичайними викликами, однак їх досвід, потреби й механізми формування стійкості мають певні відмінності.

Ця категорія навчається в умовах регулярних повітряних тривог, нестабільного електропостачання, небезпеки для життя та психоемоційного тиску. Серед основних проблем:

- постійна тривожність, пов'язана з бойовими діями;
- втома від невизначеності;
- обмежений доступ до інтернету, освітніх ресурсів, безпечного навчального середовища;
- емоційне вигорання через надмірне навантаження.

Попри це, частина студентів виявляє високу адаптивність і мотивацію, що свідчить про активізацію внутрішніх ресурсів стійкості. Так, згідно з дослідженням В. Огоренка та співавт., когнітивна модальність резильєнтності була домінантною серед студентів, які продовжують навчання в Україні, навіть у складних умовах [4].

Ті, хто був змушений залишити країну, опинилися в ситуації подвійної нестабільності: по-перше, це втеча від війни, по-друге – адаптація до нового культурного, освітнього та мовного середовища. Основні виклики включають:

- труднощі інтеграції до нової академічної системи;
- мовні бар'єри;
- соціальна ізоляція та почуття «викоріненості»;
- юридичні труднощі з визнанням дипломів, зарахуванням кредитів, легалізацією статусу.

Водночас закордонні університети виявляють тенденцію до підтримки українських студентів через програми менторства, адаптаційні курси, стипендії. Наприклад, у Німеччині активно діють програми підтримки біженців у межах DAAD, зокрема у вигляді мовних курсів, консультаційної допомоги, спрощеного вступу. Університети Польщі, Чехії, Литви також адаптували частину своїх програм спеціально для українців.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика досвіду студентів в Україні та студентів-біженців		
Критерій	Студенти в Україні	Студенти-біженці
Загроза життю	Висока	Низька або відсутня
Емоційна стабільність	Хвилеподібна, з піками тривоги	Часто зниження настрою, апатія
Соціальна інтеграція	Часто збережена	Потребує часу та додаткової підтримки
Доступ до освіти	Нерівномірний, залежить від регіону	Відносно стабільний, але з обмеженнями
Вплив університету	Часто ключовий чинник стійкості	Залежить від ступеня адаптації закладу

Таким чином, університети, як в Україні, так і за її межами, відіграють роль буфера між студентом і стресовими впливами, формуючи ресурси стійкості в різних середовищах. Усвідомлення відмінностей у потребах цих груп дозволяє розробляти більш адресні та ефективні стратегії підтримки.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження засвідчило, що університет в умовах війни виконує значно ширшу функцію, ніж просто надання освітніх послуг. Він перетворюється на інституційний простір підтримки, стабілізації та формування життєвої стійкості студентської молоді. Роль університету проявляється на трьох ключових рівнях: психоемоційної підтримки, академічної гнучкості та соціальної інтеграції.

Аналіз наукових джерел і прикладів з практики українських і закордонних університетів показав, що ефективні стратегії підтримки можуть включати надання психологічної допомоги, упровадження гнучких освітніх траєкторій, розвиток волонтерських ініціатив і менторських програм для формування активної студентської спільноти.

Водночас досвід студентів, які залишилися в Україні, та студентів-біженців має суттєві відмінності, що вимагає розробки диференційованих підходів до підтримки та інтеграції. Знання цих відмінностей дозволяє університетам не лише реагувати на кризу, а й виступати агентами трансформації освітнього процесу в напрямі зміцнення резильєнтності.

У наступних розвідках доцільно емпірично дослідити рівень стійкості студентів в обох категоріях (в Україні та за кордоном), оцінити ефективність окремих інституційних програм підтримки стійкості, проаналізувати вплив участі у волонтерських, академічних і психоемоційних ініціативах на формування стійкості, а також сформулювати методичні рекомендації для ЗВО щодо комплексного підходу до розвитку стійкості студентів у кризових умовах.

Список використаної літератури

1. Про освіту : Закон України. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.11.2025).
2. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).
3. Лондар Л., Босенко О., Гайдук І. Забезпечення стійкості освіти України в умовах війни. *Освітологічний дискурс*. 2024. № 6. С. 5–25. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-6-5-25>.
4. Огоренко В. В., Ніколенко А. Є., Шустерман Т. Ю., Кокашинський В. О. Інтегративна модель стійкості у здобувачів вищої освіти в умовах війни. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2023. Т. 8, № 3. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2023.3.289204>.
5. Ямчук Т. Резильєнтність студентського колективу в умовах війни. *Психологія і суспільство*. 2025. Т. 11, № 1. С. 112–119. URL: <https://pp-msu.com.ua/en/journals/tom-11-1-2025/rezilyetnist-studentskogo-kolektivu-v-umovakh-viyni> (дата звернення: 24.11.2025).
6. Chiramba O. Re-bordering education: Embracing resilience in addressing refugee students' precarity in South African higher education amidst global crises. *Perspectives in Education*. 2025. Vol. 43, No. 2. P. 78–95. DOI: <https://doi.org/10.38140/pie.v43i2.8288>.
7. González Gutiérrez J.L., Correa Álvarez J.A., Pineda-Báez C. Academic Resilience and Academic Performance in University Students: A Systematic Literature Review. *Current Psychology*. 2022. Vol. 41. P. 8730–8744. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03366-7>.
8. Grüttner M. Belonging as a resource of resilience: Psychological well-being of international and refugee students in study preparation at German higher education institutions. *Student Success*. 2019. Vol. 10, No. 3. P. 36–48. URL: <https://studentsuccessjournal.org/index.php/Studentsuccess/article/view/1275> (дата звернення: 24.11.2025).
9. Masten A. S. Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*. 2001. Vol. 56, No. 3. P. 227–238. DOI: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227>.
10. Nambi R. Integrating refugee students into Ugandan higher education. *Power and Education*. 2023. Vol. 15, No 3. P. 281–297. DOI: <https://doi.org/10.1177/17454999231185647>.

RESILIENCE-BUILDING ROLE OF THE UNIVERSITY IN WARTIME

Brysenko Alina

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Social Work and Rehabilitation
State University «Kyiv Aviation Institute»

Trubnik Inna

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Social Work
Donbas State Pedagogical University

Introduction. *The Russian aggression against Ukraine has created unprecedented challenges for the Ukrainian higher education system. Universities have faced not only physical damage to infrastructure and mass displacement of students but also the urgent need to reinvent educational and social support models in crisis. Students are now divided between those who have remained in Ukraine under conditions of danger, uncertainty, and instability, and those who have sought refuge and continued their education in host countries. This duality of experience has emphasized the critical and multifaceted role of universities – not just as educational institutions, but as pillars of emotional, academic, and social stability.*

Purpose. *The purpose of this study is to theoretically substantiate the role of the university as a key factor in building resilience among students during wartime conditions. The article explores both domestic and international contexts and focuses on how higher education institutions adapt their strategies to meet student needs in crisis.*

Methods. *The research methodology involves a comprehensive theoretical analysis of Ukrainian and international scholarly literature, cross-comparative assessment of support mechanisms implemented by higher education institutions in Ukraine and abroad, and synthesis of empirical data on resilience in educational environments.*

Results. *The results of the study confirm that universities function as critical ecosystems of support, where resilience can be cultivated through intentional and inclusive practices. Among these are psychological services, mentoring and peer networks, the flexibility of academic formats (online, hybrid, modular systems), and the promotion of student-led initiatives and volunteering. The study identifies unique patterns in how internally displaced students within Ukraine and refugee students abroad respond to institutional support. It finds that despite differences in resources and cultural contexts, the university's proactive role significantly enhances students' capacity to cope with adversity and maintain continuity in personal development.*

Originality. *This article introduces an integrative framework for understanding the university as a resilience-building space. It moves beyond a one-size-fits-all approach and highlights the necessity for contextualized and dynamic responses that recognize student diversity and individual trajectories during crises.*

Conclusion. *The study concludes that modern universities must be equipped not only with academic tools but also with social, psychological, and cultural resources to effectively respond to prolonged emergencies. The ability to nurture resilience among students becomes a marker of institutional strength, sustainability, and relevance in a global context increasingly shaped by conflict and displacement.*

Keywords: *resilience, university, refugee students, mental health support, higher education, war, academic environment.*

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Law of Ukraine «On Education»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *The Concept «New Ukrainian School»*. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Londar, L., Bosenko, O., & Haiduk, I. (2024). Ensuring the resilience of Ukrainian education in wartime conditions. *Osvitohichnyi Dyskurs*, (6), 5–25. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-6-5-25>
4. Ohorenko, V. V., Nikolenko, A. Ye., Shusterman, T. Yu., & Kokashynskyi, V. O. (2023). An integrative model of resilience in higher education students during the war. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 8(3), 1–7. <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2023.3.289204>
5. Yamchuk, T. (2025). Resilience of the student community under wartime conditions. *Psychology and Society*, 11(1), 112–119. <https://pp-msu.com.ua/en/journals/tom-11-1-2025/rezilyetnist-studentskogo-kolektivu-v-umovakh-viyni>
6. Chiramba, O. (2025). Re-bordering education: Embracing resilience in addressing refugee students' precarity in South African higher education amidst global crises. *Perspectives in Education*, 43(2), 78–95. <https://doi.org/10.38140/pie.v43i2.8288>
7. González Gutiérrez, J. L., Correa Álvarez, J. A., & Pineda-Báez, C. (2022). Academic resilience and academic performance in university students: A systematic literature review. *Current Psychology*, 41, 8730–8744. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03366-7>
8. Grüttner, M. (2019). Belonging as a resource of resilience: Psychological well-being of international and refugee students in study preparation at German higher education institutions. *Student Success*, 10(3), 36–48. <https://studentsuccessjournal.org/index.php/Studentsuccess/article/view/1275>
9. Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227>

10. Nambi, R. (2023). Integrating refugee students into Ugandan higher education. *Power and Education*, 15(3), 281–297. <https://doi.org/10.1177/17454999231185647>

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 28.11.2025 р.
Прийнято редакцією 28.12.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-94-100

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Карповець Христина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та методики початкового навчання

Національний університет «Острозька академія»

e-mail: khrystyns.karpovets@oa.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-1221-5968

У статті проаналізовано ціннісно-етичний, поведінковий та навчально-методичний аспекти університетської педагогічної комунікації, які зазнали змін в умовах воєнного часу. Наголошено, що педагогічне спілкування стало більш емпатійним, чутливим та індивідуалізованим. Поведінковий аспект аудиторної комунікації набув більше ритуалізованих форм, натомість онлайн-навчання звузило невербальні засоби до тих, які можуть «вміститися» в межі екрану та чітко відведеного для співдіяльності часу. Уточнено, що особливого значення набула готовність педагога до інновацій, оскільки традиційні методи навчання довелося адаптувати до режимів змішаного та дистанційного навчання. Освітній процес в умовах воєнного часу неможливо втілити без різноманітних комбінацій методів, прийомів і засобів навчання, зокрема ТЗН і цифрових додатків, які дають змогу зберігати тяглість, емоційність та ефективність навчання.

Ключові слова: педагогічна комунікація, комунікативна культура педагога, цифровізація освіти, дистанційне навчання, змішане навчання, суб'єктне навчання, емпатійне спілкування.

Постановка проблеми. Ковідна пандемія, а далі повномасштабне вторгнення кинули безпрецедентний виклик сучасному українському суспільству на фізичне, ментальне, інтелектуальне виживання. Освітня сфера теж зазнала суттєвих змін у підходах до організації навчальної діяльності на різних рівнях. Актуальним є питання педагогічної комунікації в закладах вищої освіти, оскільки в сучасних умовах навчання зазнало багатьох об'єктивних змін. Вишівська педагогічна комунікація в час війни полягає не лише в обміні навчальною інформацією; значно зросла роль підтримки суб'єктів освітнього процесу, що має на меті зниження стресу, підвищення мотивації до навчання і створення відчуття емоційно-ціннісної спільнотності. У ситуаціях подолання стресу важливе не тільки самоопанування: наша здатність до відновлення залежить не винятково від особистих ресурсів, але й від того, наскільки тісні й міцні зв'язки сформували ми з іншими, чи можемо поділитися пережитим досвідом, отримати емоційний відгук і підтримку.

Крім того, у воєнний час трансформацій зазнали методи і способи педагогічної взаємодії, оскільки навчання відбувається в очному, дистанційному або змішаному форматах. Це вимагає підвищення рівня цифрової компетентності та педагогічної майстерності викладачів, удосконалення вмінь методично коригувати перебіг освітнього процесу відповідно до зовнішніх умов та суб'єктивних чинників, залежних безпосередньо від конкретної студентської аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні спостерігаємо надзвичайно широкий спектр підходів до аналізу педагогічної комунікації. Так, І. Когут, І. Кучеренко, Л. Мамчур актуалізують питання комунікативної компетентності педагога та її значення в професійному зростанні, Л. Біловус досліджує особливості управління та впливу в педагогічній комунікації. Цифровізацію навчання та виклики комунікації в освіті в умовах відкритого інформаційного суспільства висвітлено в наукових розвідках О. Базелюк, О. Гомотюк, О. Овчарук, О. Патряк та інших.

Варто відзначити, що сучасні академічні дослідження зміщують фокус професійно-педагогічної комунікації з інформаційно-повідомлювальної функції на психологічно-атракційну та розвивальну. Так, О. Семенов, М. Вовк, М. Барчій, О. Воронова розкривають особливості педагогічного партнерства; О. Яблонська аналізує експерсивність педагогічної комунікації.

Занурюючись глибше в сучасні реалії, розвиток комунікативної культури вчителя в умовах воєнного стану описує О. Пищик, проблему організації освітнього процесу та професійної комунікації викладачів ЗВО під час війни порушують Н. Волкова та О. Лебідь; Н. Дерев'янченко й Т. Некрашевич; М. Чикалова та Н. Юхно. Попри численність досліджень, окремої уваги потребує комплексний аналіз педагогічної комунікації в закладах вищої освіти з метою творення максимального безпечного і здорового навчального середовища з огляду на фізичні та інформаційні загрози й соціально-психологічні виклики в час війни.